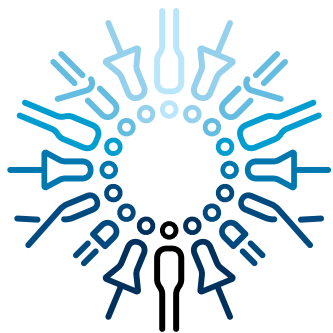

KORFA

N É P E S E D É S I H Í R L E V É L

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet kiadványa demográfiai kérdésekről

TERJED A GYERMEKTELENSÉG MAGYARORSZÁGON A FŐVÁROSI NŐK EGYÖTÖDE GYERMEK NÉLKÜL ÉLI LE ÉLETÉT

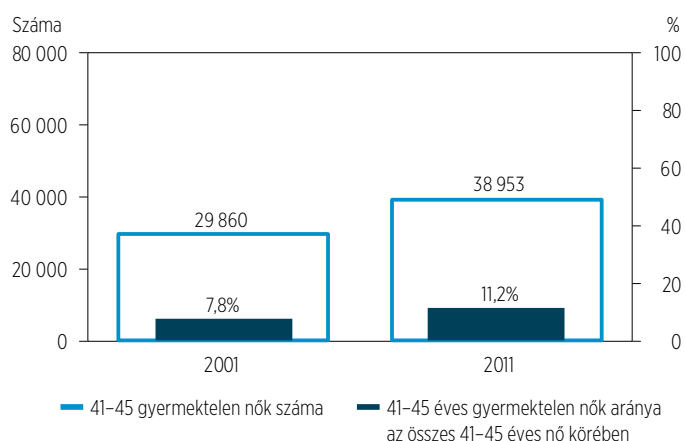
A magyar közvéleményt erőteljesen foglalkoztató demográfiai jelenségek egyike a gyermektelenség kérdése, hogy kik és miért maradnak végképp gyermek nélkül. A kérdés nemcsak a tágabb közvélemény, de a szűkebb demográfus szakma számára is igen lényeges, ugyanis az európai példák azt mutatják, ha egy társadalomban magas szintre emelkedik a gyermeket egyáltalán nem vállalók aránya, szinte lehetetlenné válik a népesség újratermelődéséhez elegendő gyermek születése országos átlagban. A KorFa 2015. februári számában elsősorban nem ennek okaival és következményeivel foglalkozunk, hanem inkább a 2001. és a 2011. évi népszámlálás adatai segítségével leíró módon mutatjuk be, hazánkban jelenleg kiket is érint ez a jelenség, és milyen gyorsan terjedt az elmúlt évtizedben.

KIKET TEKINTETTÜNK GYERMEKTELENEKNEK?

Elemzésünkben azokat a nőket tekintjük gyermekteleneknek, akik 41–45 éves korukban még nem szültek. Első pillantásra sokak számára talán túl korainak tűnik, hogy – más, külföldi elemzések mintáit követve – a 41. életévnél húzzuk meg a gyermektelenség határát, hiszen közsímet, hogy egyre több gyermek születik a negyvenes éveikben járó édesanyjuktól. Kévsébé köztudott azonban, hogy mindezen változások ellenére

az összes élve született gyermek 99,8%-a már megszületett az anyák 40 éves koráig mind 2001-ben, mind 2011-ben. Ráadásul a 41. életév betöltése után vállalt gyermekek túlnyomó többsége már nem első gyermek, így aztán Magyarországon évente gyakorlatilag elhanyagolható (kétszáz körüli) azon nők száma, akik ebben az életkorban válnak anyává. Ez az igen alacsony arány és szám indokolja tehát a korcsoport lehatárolását. Ezt a meghatározást használva számoltuk ki, hogy 2011-ben a gyermektelen nők aránya 11,2% volt hazánkban.

1. ábra: A 41–45 éves gyermektelen nők száma és aránya
a 41–45 éves nők körében

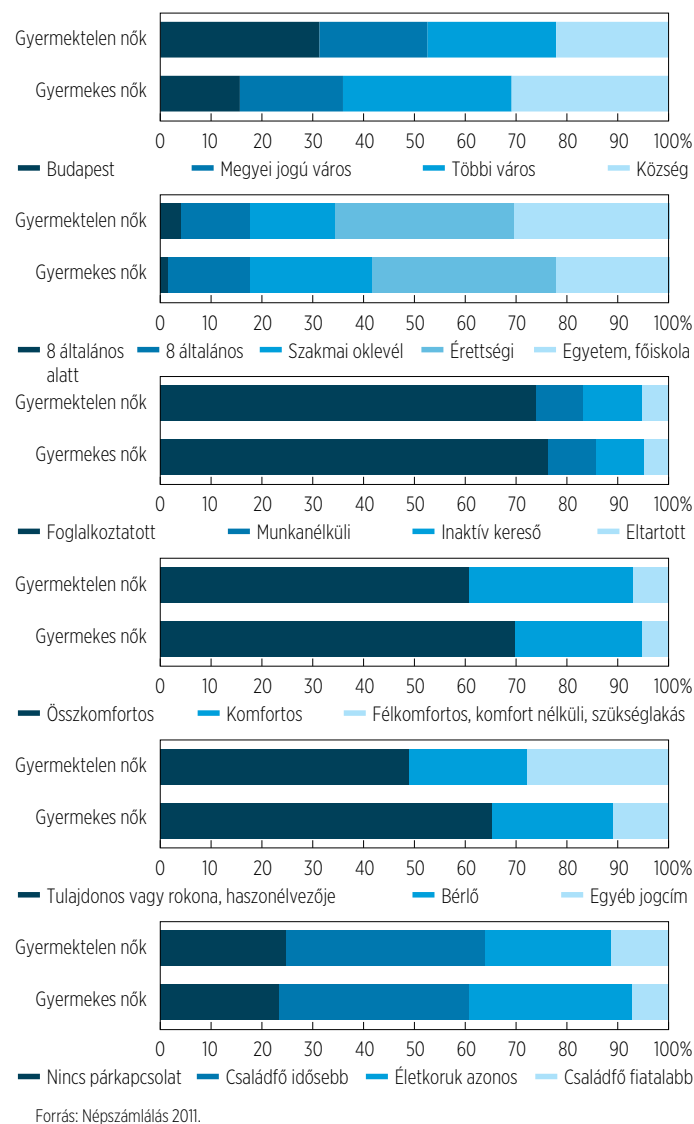

Forrás: Népszámlálás 2001 és 2011.

KIK MARADTAK GYERMEKTELENEK 2011-BEN? MILYEN JELLEMZŐK MENTÉN KÜLÖNBÖZNEK A GYERMEKTELENEK A GYERMEKES TÁRSAIKTÓL?

Az adatok szerint a gyermektelenséget leginkább befolyásoló tényezők egyike a fővárosi lakhely. 2011-ben a gyermektelen nők 31%-a Budapesten élt, míg 21%-uk megyei jogú városokban, 25%-uk kisvárosokban és 22%-uk községekben (2. ábra). A 41–45 éves gyermektelen nők körében messze magasabb a budapestiek aránya (31%), mint gyermekes társaik körében (15%). További (itt nem bemutatott) elemzéseinkben azt is láttuk, hogy a budapestiek aránya mindig magasabb a gyermektelen, mint a gyermekes nők esetében, függetlenül iskolai végzettségüktől, gazdasági aktivitásuktól vagy bármilyen más vizsgált demográfiai jellemzőjüktől.

2. ábra: A 41–45 éves gyermektelen és gyermekes nők összehasonlítása demográfiai jellemzőik alapján, 2011

A gyermektelenség másik karakteres jellemzője az iskolai végzettség: a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 41–45 éves gyermektelen nők körében 31%, míg a gyermekes nőknél csak 22%. Ugyanakkor a gyermektelen nők körében azok is többen vannak, akik a 8 általánost sem végezték el (4% a gyermekteleneknél, illetve 2% a gyermekeseknél ez az arány). 2011-ben a gyermektelen nők 14%-ának van legalább 8 általános iskolai végzettsége, 17%-uknak érettségi nélküli szakmai oklevele, és 35%-uknak érettségije.

Ez a két jellemző – a fővárosi lét, illetve az iskolai végzettség – néha közbeszól, megfordítja az országos trendeket, amikor egyéb demográfiai jellemzők alapján hasonlítjuk össze a gyermekes és gyermektelen nőket. A 41–45 éves gyermektelen nők között magasabb az inaktív keresők száma, mint a gyermekes nők körében (12%, illetve 9%). Ettől az országos trendtől azonban eltérnek a diplomások, esetükben ugyanis épp ellenkezőleg, a gyermekes nők körében több az inaktív kereső (5% a gyermekeseknél, illetve 3% a gyermekteleneknél). Ezt a különbséget nagy valószínűséggel az okozza, hogy a vizsgált korosztályba tartozó diplomás

édesanyák nagyobb arányban vannak még gyesen, gyeden vagy gyeten.

Az inaktív keresőknek a gyermektelen nők körében mérhető magasabb aránya ugyanakkor a nők egészségi állapotával is összefügghet. Míg a 41–45 éves gyermekes nők csak 2%-a, addig a gyermektelen nők 5%-a kap rokkantsági nyugdíjat. És míg a 41–45 éves gyermekes nők 3%-a, addig a gyermektelen nőknek már 6%-a részesül szociális ellátásban.

A gyermektelen nőknek a gyermekesekénél magasabb hányada (39%, ill. 30%) él nem összkomfortos, hanem alacsonyabb komfortfokozatú lakásban. Jellemzően a kisvárosokban és községekben élő, érettséginel alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező, illetve a nem foglalkoztatott gyermektelen nők azok, akik nem összkomfortos lakásokban élnek.

A gyermekes és gyermektelen nők státusa a lakáshasználati jogcímekben is eltér. Nem a lakást tulajdonosként vagy bérlőként, hanem a lakást egyéb jogcímen használók körében látunk különbséget (ide tartoznak a szívességi lakáshasználók, a jogcím nélküli, lakásért eltartók, illetve az úgynevezett intézményi háztartásokban élők, a hajléktalan nők). Míg a gyermektelen nők 15%-a nem tulajdonosa a lakásnak, amelyben él, és ezen belül is 8% egyéb jogcímen tartózkodik ott (a maradék 7% bérlő), addig ezek az arányok gyermekes társaik körében csak 11%, illetve 3% (a bérlők aránya szintén 7%). A lakhelyüket egyéb jogcímen használó gyermektelen nők száma 3 ezer körül van.

Még egy érdekes adatsort találtunk. A 41–45 éves gyermektelen nők körében a gyermekes nőknél nagyobb arányban vannak a párkapcsolattal nem rendelkezők (26%, illetve 24%); továbbá azok is, akiknél a párjuk legalább 3 évvel vagy fiatalabb (10%, illetve 7%) vagy idősebb (39%, illetve 37%).

A népszámlálási adatok leíró jellegű elemzése tehát azt sejteti velünk, hogy a gyermektelenség bizonyos mértékig kétpólusú jelenség hazánkban. Noha természetesen minden társadalmi csoportban, rétegben találunk gyermekteleneket, eredményeink egyrészt azt jelzik – összecsengve az eddigi tapasztalatokkal –, hogy a gyermektelenség a trendadó társadalmi csoportokban elterjedtebb a népszámlálási adatok szerint is: a fővárosi és diplomás nők a legesélyesebbek arra, hogy 41–45 éves korukra még mindig gyermektelenek legyenek. Másrészt azt is látjuk az adatokból, hogy – összehasonlítva a 41–45 éves édesanyákkal – a gyermektelenek körében nemcsak a magasabb társadalmi státusúak vannak többen, hanem az igen alacsony végzettségűek vagy rossz lakhatási körülmények között élők is.

MI VÁLTOZOTT 2001 ÓTA?

Míg 2001-ben a gyermektelenek aránya a 41–45 éves nők körében 7,8% volt, addig 2011-re ez az arány 11,2%-ra emelkedett. A 41–45 éves gyermektelen nők száma mintegy harminc százalékkal, 29 860 főről 38 953 főre növekedett tíz év alatt (1. ábra). Mindeközben a 41–45 éves nők száma demográfiai okokból kifolyólag összességében meglehetősen gyorsan csökkent: míg 2001-ben 382 ezren, addig 2011-ben már csak 349 ezren voltak.

GYERMEKTELEN FÉRFIAK

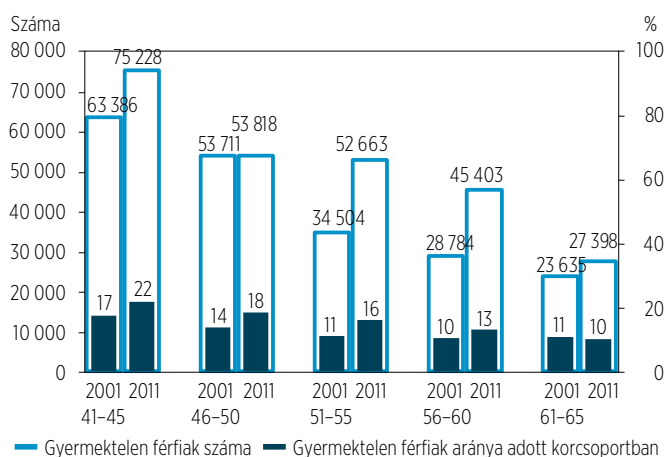
A gyermektelen férfiak meghatározásakor kissé nehezebb a dolgunk, ugyanis az apává válás nem kötődik életkori korlátokhoz, legalábbis nem olyan mértékben, mint a nők esetében. Ezért nemcsak a 41–45 éves korcsoporton belül nézzük meg a gyermektelenek számának és arányának alakulását, hanem megfigyelésünket kiterjesztjük a 41–65 év közötti korosztályra (65 éves kor felett már a férfiak körében is igen ritka az első gyermek vállalása.)

A gyermektelen férfiak aránya az elmúlt évtizedben minden korcsoportban növekedett, kivéve a legutolsóban, a 61–65 éves korú férfiak esetében. Az 51–55 éves férfiak körében szinte másfélszeresére növekedett a gyermektelenek aránya, ez a legnagyobb növekedés. A legidősebb vizsgált korcsoportban ellenben lecsökkent, és 10% körül stabilizálódott (ugyanekkora a 41–45 éves nők körében) az arányuk.

A gyermektelen férfiaknak nemcsak aránya, hanem száma is növekedik ezekben a korcsoportokban, legnagyobb mértékben az 51–55 éves (34,5 ezerről 52,5 ezerre), illetve az 56–60 éves korcsoportban (29 ezerről 45 ezerre), de elhanyagolható mértékben a 46–50 évesek körében (23,5 ezerről 27 ezerre) is.

A 41–45 éves férfiak száma „csak” 19 százalékkal növekedett 2001 és 2011 között, és ez jóval kisebb, mint amennyivel a 41–45 éves gyermektelen nők száma (30 százalékkal)

3. ábra: A 41–65 éves gyermektelen férfiak számának és arányának alakulása korcsoportonként

Forrás: Népszámlálás 2001 és 2011.

emelkedett. Igaz, a gyermektelen 41–45 éves férfiak eleve kétszer annyian voltak 2001-ben és 2011-ben is, mint a 41–45 éves gyermektelen nők (1. és 5. ábra).

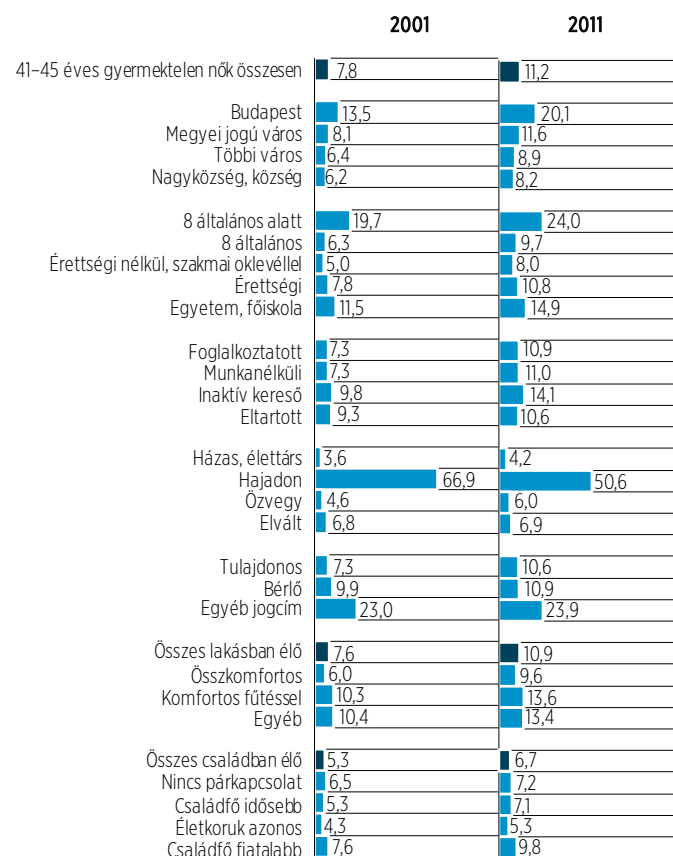
Noha az adatokból első pillantásra azt a következtetést lehet levonni, hogy a gyermektelenség nagyobb a férfiak, mint a nők körében, az adatok értelmezésekor figyelembe kell vennünk azt a sajátosságot is, hogy a férfiak esetenként nem is tudnak arról, hogy gyermekük született.

A 2001-ben már megfigyelhető összefüggések alapvetően továbböröklődtek, illetve még jellegzetesebbé váltak 2011-re. A gyermektelenség nőtt, és ez (a hajadonok és elváltak kivételével) mindegyik demográfiai csoportra jellemző (4. ábra).

2001 és 2011 között több mint másfélszeresére növekedett a gyermektelen nők aránya a 8 általánossal (6%-ról 10%-ra) és szakmai oklevéllel rendelkezők (5%-ról 8%-ra), a munkanélküliek (7%-ról 11%-ra) és az összkomfortos lakásokban élők körében (6%-ról 10%-ra). Szintén jelentős, az átlagosnál nagyobb a növekedés a budapestiek (13%-ról 20%-ra), a foglalkoztatottak (7%-ról 11%-ra), az inaktív keresők (10%-ról 14%-ra), illetve a lakástulajdonosok (7%-ról 11%-ra) körében is.

Ahogy már jeleztük, a gyermektelenség két legmarkánsabb meghatározója az iskolai végzettség és a fővárosi lét. A budapesti gyermektelen nők száma 8 ezerről 12 ezerre emelkedett 2001 és 2011 között a vizsgált öt éves korcsoportban, míg a diplomás gyermektelenek száma 7 ezerről 12 ezerre. Az 5. ábrán a budapesti gyermektelen nők arányának változását mutatjuk be 2001 és 2011 között iskolai végzettségük függvényében. Az U alakú görbe – a kétpólusúság – jelen van 2001-ben és 2011-ben is (hasonlóan az országos átlagokhoz, lásd 4. ábrát): több a gyermektelen nő nemcsak a legmagasabban, hanem a legalacsonyabban képzetek körében is.

4. ábra: 41–45 éves gyermektelen nők aránya adott demográfiai csoportokban 2001-ben és 2011-ben

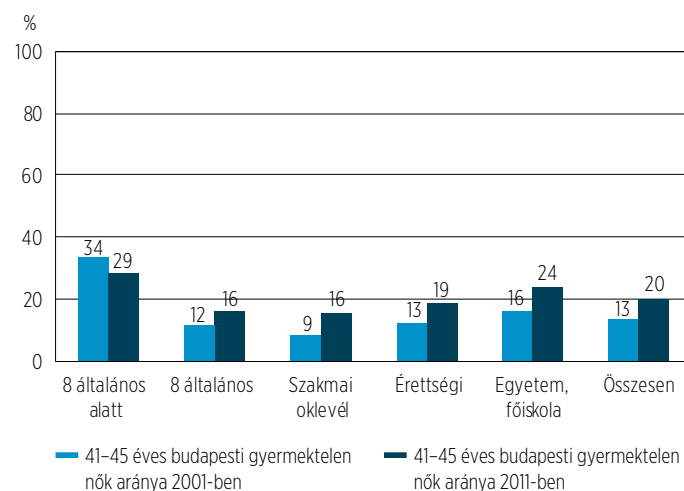

Forrás: Népszámlálás 2001 és 2011.

Egy kivétellel mindegyik iskolai végzettségi szinten a budapesti gyermektelen nők aránya növekedett (pl. a fővárosi diplomások körében 16%-ról 24%-ra). A legalacsonyabb iskolai végzettségű nők körében – akik még a 8 osztályt sem végezték el – viszont eltér a trend az országostól. Míg országosan 20%-ról 24%-ra növekedett, addig Budapesten 34%-ról 29%-ra csökkent a legkevesbé képzett gyermektelen nők aránya. Ez a változás abszolút számokban kifejezve azonban nem igazán jelentős: 278 főről (2001) 104-re (2011) fogyatkoztak.

Érdekes megfigyelni, hogy – az elsősorban a házasság rovására – gyorsan tért nyerő hajadon családi állapot immár egyre kevésbé kötődik a gyermektelenséghez (4. ábra). Míg 2001-ben a 41–45 éves hajadonok 67%-a volt még gyermektelen, 2011-re az arányuk 51%-ra csökkent. Ez a változás ráadásul úgy zajlott le, hogy közben a hajadon nők száma közel megduplázódott (21,5 ezerről 47,5 ezerre) a vizsgált korcsoportban. A megfigyelt demográfiai csoportok közül kizárólag itt csökkent a gyermektelenek aránya 2001 és 2011 között. Az elvált 41–45 éves nők csoportja az egyedüli, ahol nem változott a gyermektelenek aránya.

5. ábra: A 41–45 éves budapesti gyermektelen nők arányának változása iskolai végzettség szerint

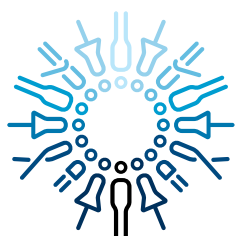

Forrás: Népszámlálás 2001 és 2011.

A többi demográfiai csoportban szintén növekedett a gyermektelenek aránya, de ez a növekedés vagy megfelel az országos átlagnak, vagy az alatt marad (4. ábra).

További információ:

Szabó Laura szabo@demografia.hu

KSH NÉPESÉGTUDOMÁNYI
KUTATÓINTÉZET

KORFA – NÉPESEDÉSI HÍRLEVÉL

Szerkesztő: Kapitány Balázs kapitany@demografia.hu

Kiadó: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Cím: 1024 Budapest, Buday László utca 1-3.

Terjesztő: Várnainé Anek Ágnes anek@demografia.hu

Telefon: 06-1-345-6557; Fax: 06-1-345-1115

ISSN 1586-7684 (nyomtatott) HU ISSN 2062-7599 (online)

TISZTELT OLVASÓNK!

A Korfa korábbi számai letölthetők a www.demografia.hu oldalról. A kiadvány szövege és ábrái tovább szerkeszthető formátumban igényelhetők Kapitány Balázs szerkesztőtől a kapitany@demografia.hu e-mail címen.